

Невена Варница
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

Песме уместо вида

Без очију кано и с очима : народне песме слепих жена / Марија Клеут и др. –
Филозофски факултет – Академска књига, Нови Сад, 2014. – 291 стр. – ISBN
978-86-6065-267-8

Готово да је било уобичајено, попут општег места можемо рећи, наводити да је Вук Стефановић Карацић народне песме записивао од певача. Једна од најпознатијих књига, она од Владана Недића, управо је тако и насловљена – *Вукови певачи*. Зна се, међутим, да су значајну улогу у певању и записивању наше епике имале и Вукове певачице, попут Слепе Јеце, Слепе Живане, Слепице из Гргуреваца и других. Управо њима посвећена је монографија *Без очију кано и с очима: народне песме слепих жена*, која се састоји од седам студија четири ауторке – Марије Клеут, Љиљане Пешикан Љуштановић, Светлане Томин и Наташе Половине, те уводног текста, биографија и песама осам слепих певачица – Живане Антонијевић (Слепе Живане), Јелисавете Јовановић (Слепе Јеце), Слепице из Гргуреваца, Слепе Степаније, Слепице из Врањева, Јеле Слепице, Слепе Паве и Јоке Јездимировић и фолклорне збирке од тридесет и шест песничких текстова, највећим делом преузетих из Вуковог „бечког издања“.

Радови у овој књизи настајали су током неколико година у оквиру пројекта *Фрушка гора у књижевности*, а заједнички су је издали Филозофски факултет у Новом Саду (поводом обележавања шездесете годишњице свога постојања) и издавачка кућа *Академска књига* из Новог Сада. Саме ауторке наводе да су заједничке одреднице њихових студија *Фрушка гора, усмена и писана књижевност, народне песме и слепе певачице*.

Трагање за најстаријим поменима, од 16. до 19. века, о постојању усмене књижевности у Срему, на падинама Фрушке горе и околини, било је тема уводног рада Марије Клеут, која је у овој књизи заступљена са још два текста. Она се бавила и питањем жанровске припадности и тематске поделе песама које су биле део репертоара

слепих певачица и учила да њихов специфичан поетски поступак, заправо, јесте отклон од „јуначког етоса и померање тежишта на хуману визију“.

Наташа Половина, чије је поље истраживања и интересовања првенствено средњовековна књижевност, у другој студији ове монографије – „Библијски мотиви у песмама слепих певачица“ – проучавала је односе између религиозне литературе и усмене традиције, сагледавајући их као два паралелна тока. Ауторкина почетна идеја о разноликости библијских тема и мотива у песмама слепих певачица поткрепљена је уоченим хришћанским поукама и порукама о врлини, исправном делању и моралности у песмама које су испевале, пре свих, Слепа Јеца, Степанија, Живана и слепа певачица из Гргуреваца.

Слепа Степанија и Филип Вишњић, те њихова визија трансценденталног и историје, тема је рада Љиљане Пешикан Љуштановић „Честито, свијетло, свето. Трансцендентална визија Слепе Степаније и Вишњићев историјски императив“. И у овом раду уочен је специфичан однос Вукове певачице према породичним вредностима, патријархалном систему и хришћанском погледу на свет, док су представе певача Филипа Вишњића постављене на ниво изједначавања задужбинарства тј. грађења манастира са формирањем царевине.

Традиционална култура у ширем смислу, и слепило у ужем, теме су наредног рада Љиљане Пешикан Љуштановић. Занимљиво је истаћи да се већ на почетку наглашава да је однос према слепилу у српској усменој поезији и култури био преваходно негативан и повезан са страхом. Слепило се повезује са забраном гледања и говорења о виђеном, карактеристичном за иницијацијске обреде. Даље се разматра судбина двојице Ђурђевића – Гргура и Стефана, која је постала предмет певања и приповедања на ширем јужнословенском простору и у Вуково, а нарочито, у поствуковско време. Шта су гусле јадиковке и каква је симболика гудала од јадиковине ауторка разрешава на самом крају, дајући један леп, заокружен културолошки осврт.

У наредном раду – „Слепило: живот и песма“, Марија Клеут тумачи на који начин су трагичне јунакиње ове књиге инкорпорирале своје несрећно животно искуство у стихове које су стварале.

Топос пута и путовања у књижевним делима старије књижевности и усменој поезији главна је тема разматрања Наташе Половине у студији „Дигоше се богом путовати – путовања: живот и песма“. Истакнуто је да је у средњовековној литератури и усменој епизи представа о путовању сасвим специфична и то је илустровано одлично анализираним примерима песама Слепе Живане *Ко крсно име слави ономе и помаже*

или *Марко Краљевић и 12 Арана*. Тезу да је управо на ову Вукову певачицу путовање до Бугарске оставило снажан утисак, Н. Половина је потврдила верном путањом коју је уочила у песмама *Женидба Тодора од Сталаћа* и *Марко Краљевић и вила*. Истакла је наглашене певачичине поруке, карактеристичне за више песама, да је срећа путника увек у Божјим рукама.

Студија Светлане Томин „Смрт Арсена патријарха: историјски оквир и песничко памћење“ такође се бави комплексним питањем о односу усмене и писане књижевности, па и односом историје и легенде или предања, које је неизоставни део проучавања културне баштине. Полазећи од докумената – богослужбене литературе и историјских списа, Светлана Томин је осветљавала покушаје стварања култа и судбину патријарха Арсенија III Чарнојевића. До сада, како је истакла, сачувано је седам народних песама о њему, и на основу њих, прегледно и јасно, дала је четири елемента композиционе схеме преко којих се ове песме могу сагледати (Болест патријарха у Бечу и његова предсмртна жеља; Пренос патријарховог тела – перипетије пре и током преноса; Место сахране; Свети сремски Бранковићи), детаљно их образложивши, да би на крају сигурно и убедљиво одговорила на питање да ли су и на који начин песме сачувале сећање на личност и историјски догађај.

Пре биографија слепих певачица које затварају први део ове монографије, налази се још једна студија Марије Клеут: „Традиција и иновација: песме слепица у варијантном кругу“. Истакнути су специфични мотиви, слика боја на Косову и особености стихова. Пореде се песме Слепе Живане и Слепе Јеце са варијантама које су испеване раније и сачуване у старијим записима, првенствено у *Ерлангенском рукопису*, док, како пише ауторка, „песме Слепице из Гргуреваца, посебно оне о Косовском боју, немају десетерачких старијих варијанти које би припадале истом или сличном сужејном моделу”.

Други део књиге *Без очију кано и с очима: народне песме слепих жена* представља врло вредну збирку песама наведених слепих жена од којих је Вук бележио епске песме. Посебно су, треба истаћи, публиковани текстови народних песама за које се поуздано зна да су записани од Слепе Живане и Слепице из Гргуреваца, а посебно они за које је ауторство доказивано.

Ова монографија представља значајан заједнички подухват ауторки студија и два издавача. Са једне стране, све четири ауторке професорке су на Филозофском факултету у Новом Саду, а са друге, издавачка кућа испред које стоји Бора Бабић, препознала је вредност коју странице ове књиге носе и коју ће пренети у будуће време.

Још једном се потврдило да је наша традиција неисцрпан извор и да увек постоје блага која се из ње могу баштинити. Велики део те ризнице, показало се, обогатиле су управо жене – певачице тужне људске и животне судбине. Оне чине део темеља на коме и ми данас градимо наше културне, цивилизацијске, уметничке и литерарне обрасце. Не треба посебно наглашавати да би, управо због своје структуре и садржаја, монографија која је представљена могла бити надасве корисна студентима, изучаваоцима традиционалне културе и књижевности, али и широј читалачкој публици.